

KERTINĖ PARAŠTĖ

Elegija ir politika

Žymūs poetai visais laikais buvo savo epochos ir žmonijos kritikai. Dėl to ne vienas jų atsidūrė tremtyje, pakliuvo į kalėjimą ar susilaukė mirties nuosprendžio.

Poetai nekenčia tironu/tironai nekenčia poetų — taip rašė Eduardas Mieželaitis, apraudojdamas Federico Garcia Lorca skaudų likimą. Rašė po to, kai jau buvo gavęs Lenino premiją iš diktatūrinės valdžios, kuri su poetais susidorodavo gal kiek rafinučiau, nei tie Falangos kareiviai, pilietinio karo metu Granadoje sušaudę Garcia Lorca.

Anądien, gavęs kopiją iš Bernardo Brazdžionio, perskaičiau Vytauto Kubiliaus straipsnį „Elegiškoji Jono Aisčio lyrika“ (Švyturis, 1988-5). Vytautą Kubilių idomu skaityti, nes apie poeziją rašo išvalgiu, lakiu stiliumi. Praėjusiais metais, drauge su poete Judita Vaičiūnaite, jis dalyvavo Santaros Švietos suvažiavime. Skaitė paskaitą „Vertės problema kritikoje“. Ji buvo išspausdinta šių metų *Metmenyse*.

Išspausdinti tarybiniame žurnale išsamų straipsnį apie Joną Aistį — neatlaidų Lietuvos pavergėjų priešą — yra šis tas. Prie rašinio pridėti ir aštuoni eilėraščiai. Vadinas, M.S. Gorbaciovo persitvarkymo vežimas Lietuvoje rieda demokratijos linkui, kad ir girgždančiais ratais.

Kai kam gal nepatiks mano metafora — girgždančiais ratais. Taip sakau todėl, kad neramina mane kelios Vytauto Kubiliaus rašinio prielaidos, atsiduodančios ideologinio kryptingumo didaktika. Neramina ir rašinio tonacija, kuri Jono Aisčio gyvenimą padaro taip jau verksmingai varguolišką, pilkai skurdų, sklidiną špenglerizmo, desperacijos, konservatyvumo, aplamai — pilną dvasinės sujaukties. Netgi sudijos Prancūzijoje, cituojant Algirdą Julijų Greimą, tebuvo niekam nereikalingi „septyneri į dulkes nubyrėję metai“.

Jono Kuosos-Aleksandrisko (Aisčio) lyrikos eleginį grožį tuometinė jaunoji karta priėmė kaip savo egzistencijos balsą. Viskas smigo atmintin. Poetas dainavo ne vien apie meilę ir gamtą, bet ir apie nusivylimą ir mirtį, apie „pasaulį jūžulį ir kvailą“. Jo konfliktas su pasaulio veidmūnyse ir smurtu tryško iš jo talento versmių su nemažesniu tikrumu kaip meilė tyram gro-

žiui. Todėl nesistebime, kai jis griebėsi poleminio prozos kardo, tėvynei tapus smurto auka. Egzode parašė *Milfordo gatvės elegijas*, apmąstančias tautos likimą, prakeiksmo žodžiais nukreiptas prieš Lietuvos engėjus.

Tam Vytautas Kubilius nepritarė; „Kategoriškai subso-liutintas tau“ — kumo kriterijus ilgainiui ėmė nepraleisti ir poeto kūrybą naujų idėjų ir pasaulio kaitos atgarsių, sustabdė jos evoliuciją, galų gale tragiškai atskyrė nuo Lietuvos, pasukusios socializmo keliu“.

Sunku supaisyti, koku būdu tautiškas Joną Aistį „tragiškai atskyrė nuo Lietuvos, pasukusios socializmo keliu“. Aplamai šioje prielaidoje tikrovė nesiderina su mintimi. Aš manau, Jonas Aistis, tuomet būdamas užsienyje, kaip tik išvengė tikros tragiškos akistatos su enkavedistu invazija, su nepriklausomos valstybės nužudymu, dalies rašytojų ir poetų priverstinu keliaklūpsčiaivimu prieš Staliną, vis didėjančiu teroru. Užsienyje jam buvo saugiau.

Ar anuos šturpius įvykius iš viso galima vadinti „posūkiu į socializmą“ — socializmą tikrąja prasme, kai iš žmogaus nereikalaujama vergauti melui, kai gerbiamos visų žmonių teisės, net ir kalinių? Nemanau. Stebiuosi, kodėl ilgai laukto demokratėjimo laiku, kai istorinei tiesai Sovietų Sąjungoje suteikiama didesnė galimybė, 1940 metais įvykdyta priverstinė Lietuvos sutarybinimui kritikas dar vis apibūdina partijos nukaltomis frazėmis. Taigi ir dabar tikėk tuo: pati lietuvių tauta pasikvietė „broliško“ kaimyno kariauna, kad būtų sklandžiai įkintas bolševikinis socializmas.

Vytautas Kubilius rašo: „Neregėjęs džiaugsmingų demonstracijų Kauno gatvėse 1940 metų vasarą; J. Aistis su pykčiu ir gėla išsiaiškino Lietuvos buržuazinės valstybės žlugimą, kaip tautos nacionalinės buities ir kultūros pabaigą. Parėmė pabėgusių ministrų ir buvusių diplomatų tulžingą argumentaciją, kuri atitiko jo konservatyvią politinę mastyseną, nepripažįstančią revoliucinių gyvenimo permainų (revoliucija, jo supratimu, tokia pat blogybė kaip ir karai). Bevil-tiškas ginčas su socialistiniu lietuvių tautos keliu išstūmė poetą

(Nukelta į 2 psl.)

Žvilgsnis į lietuvių diasporą iš kitos perspektyvos

KUN. VINCAS VALKAVIČIUS

Trumpai po jos pasirodymo tuojau paaiškėjo, kad Antano Adomėno daktarinė disertacija iš istorijos srities sukėlė polemiką. (Žr. Romualdo Kriaučiūno recenziją: Antanas Jonas (Adomėnas) Van Reenan, „Lithuanian Diaspora: Koenigsberg to Chicago“, *Draugas*, 1987.12.12; irgi žr. 1987.7.25). Kaip sveikatos reikaluose kartais reikalinga gauti antrą opinioną, galbūt šiame klausime irgi naudinga turėti antrą pažiūrą. Todėl esu dėkingas *Draugo* priedo redaktoriui už progą aptarti šį darbą.

Pirmenyje buvo duota psichologijos daktarui pasisakyti apie Adomėno veikalą. Paprastai istorikai rašo recenzijas kitų istorikų darbų. Lituanistikos instituto sąrašas yra Cadzow, Fainhauz, Jakštas, Kavolis, Kaslas ir kiti. Taip pat, kadangi Adomėnas rašo intelektualinės istorijos pagrindu, lygiai tiktų pakviesti vieną iš Instituto filosofų pateikti recenziją.

Atvertus mūsų enciklopedijos lapus, stebėjau bus aišku, kad dr. Romualdas Kriaučiūnas yra ne tik psichologijos daktaras, bet, jo dideliu kreditu, yra buvęs garsumo ateitininkų veikėjas per keletą dešimtmečių. O Adomėnas išklė keletą minčių, kurios ne visai patinka ateitininkams. Todėl, atrodo, kad ateitininkų veikėjui buvo skirta proga ištarti pirmą žodį.

Leiskite duot keletą pastabų. Jo straipsnio pavadinimas yra — „Išvijos istorijos šiuo pabūvęs disertacijos forma“ (mano pabraukta), *Draugas*, 1987.12.12. Galima ginčyti, ar žodis „šiuo pabūvęs“ tinka rimtam veikalui. Perskaitęs antrą kartą Adomėno disertaciją, esu priverstas pasakyti, kad aukščiau minėtas aprašymas visai nepriveda skaitytojo prie disertacijos centrinių minčių. Galima visiškai nesutikti su autorium, bet yra pareiga pirmiausia atidžiai atskleisti autoriaus tezę, ir tada savo priešingus argumentus. Kai kam gali atrodyti, kad čia yra vartojamas senas, nebūtinai garbingas „ad hominem“ metodas.

Skaitytojas turi teisę žinoti, kas rašo dabartinę recenziją. Todėl leiskite paaiškinti, kad jis yra parapijos klebonas, kuris beveik visą laisvalaikį paskiria istorijai. Šalia narystės Lituanistikos institute ir Lietuvių katalikų mokslo akademijoje priklauso Organization of American Historians, U.S. Catholic Historical Association, U.S. Historical Society, Immigration History Society ir t.t. Yra parašęs 7 knygas, 27 straipsnius, 13 recenzijų ir 10 paskaitų istorikų seimams. Tu-

jau pasirodys straipsniai apie lietuvių, latvių, estų ir albanų *Dictionary of American Immigration History* (New York: Garland Publications). Šį pavasarį irgi jau pasirodė knygos apie vyčius (*Lithuanian Fraternism: Seventy-Five Years of U.S. Knights of Lithuania*) ir studija apie vieną lietuvių koloniją (*Lithuanians of Norwood, Massachusetts: A Social Portrait in a Multiethnic Town*). Rašo daugiausia apie senosios kartos lietuvių imigrantus, bet irgi siek tiek apie lenkų imigrantus ir vieną kitą straipsnį apie airių, prancūzų ir albanų imigrantus. Tai dar nebūtinai reiškia, kad esu ekspertas, bet esu nemažai susipažinęs su imigrantų istorija. Tiesa, dar žinokite, kad esu senosios kartos imigrantų vaikas. Todėl mano opinija, žinoma, bus savotiška. Šie faktai svarbūs skaitytojui, kad galėtų įvertinti vieną ar kitaip šią recenziją.

Po netrumpo įžangos eikime prie Adomėno ir jo disertacijos. Pirmiausia reikia suprasti ir įvertinti, kad Chicagos universitetas laikomas vienu iš žymiausių JAV-ėse. Galbūt šiek tiek lengviau įsigyti daktarą kitose institucijose. Atsimekite mano straipsnį *Drauge* (1987-10.24) apie istorijos daktaratus JAV-ėse. Pastebėkite, kur tie daktaratai paruošti — tiesa, šio-kios tokios reputacijos kolegijose ar universitetuose. Bet žinokite, kad dar nepaėmus Adomėno veikalą ir rankas, reikia manyti, kad čia neeilinis veikalas.

Pradžioje disertacijos autorius aprašo tautinės sąmonės išsivystymą. Basanavičius ir Kudirka skelbė lietuvių kalbos ir kultūros pagrindu, atskirai nu keltis religijos. Vėliau Dovydaitis, Šalkauskis ir Maceina skelbė tautą susirišus su katalikybe. Adomėnas nurodo, iš kurių slavų filosofų tie lietuviai sėmė įkvėpimą, kurdam ateitininkų teoriją. Pagal šiuos katalikus mokslininkus, tautybė yra Dievo dovana, kurią išlaikyti kiekvienas turi šventą pareigą. (Neaišku, kur šioj teorijoj tinka protestantai ir kitų tikybių lietuviai.) Iš šaltinių, greičiausiai iki šiol pirmąkart taip vartojamų, Adomėnas parodo, kaip geografais Kazys Pakštas manė, kad Lietuva neišsilaikys tarp galingesnių kaimynų — rusų ir vokiečių. Todėl dar 1930-aisiais metais jis važinėjo po salas, ieškodamas tinkamiausių vietovių kolonizacijos projektui. Būdamas JAV-ėse Pakštas vėl 1958 metais atgaivina savo planą. Škart jis susirašinėjo su valdžia British Honduras šalyje. Jam atrodė, kad lietuvių gali išlikti tikrai toli nuo didelių miestų, nuo didelių skaičių baltųjų. Turėtų būti uždara bendruomenė, kuri dar silpnesnius vietinius gyventojus paveiktų ir pritrauktų prie lietuviškumo. Reikėjo rasti valdžią, kuri būtų labai prieinama ir palanki tokiai kitataučių kolonijai. Ir reiktų įkurti atskirą vyskupiją su lietuviu vyskupu. Reiškia, tauta išsilaikytų kitam krašte kaip atsarginė Lietuva.

Žinoma, niekas neišėjo iš Pakšto svajonės. Čia reikia prisipažinti, kad JAV-ėse yra bent pora pavyzdžių tokių

Kun. Stasys Yla (1908-1983) jaunimo tarpe vienoje ateitininkų stovykloje Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Jo vaidmenį jaunųjų ateitininkų kartų ugdyme iškelia ir interpretuoja Antano Jono Van Reenan (Adomėno) istorijos mokslo disertacija „Lithuanian Diaspora: Koenigsberg to Chicago“.

Nuotrauka Jono Kuprio

izoliuotų kolonijų. Netoli New Yorko yra visa „Hassidic“ žydų sekta, kuri inkorporavo atskirą miestuką, vien tik jų pačių apgyventą. Pennsylvanijoj yra labiau žinomi „Amish“ sektantai, kurie irgi užsidarę gyvena. Tokiu būdu ir tie žydai, ir Amish be svetimų trukdymų pilnai išlaiko savo tikybą ir kultūrą.

Adomėnas teigia, kad lietuviai naujakuriai, ypač ateitininkai, nesulaukė mokslininko, kuris būtų gerai supratus Amerikos istoriją ir jos politiką, kad galėtų suderinti lietuvių išlaikymą naujose aplinkybėse. Įvertinkime, kad Lietuvių Bendruomenės 13 punktų charta, kuri aiškiai parodo ateitininkų įtaką, reikalauja visiško pasiaukojimo lietuvių. Priešingai, Amerikos sistema ir Romos Katalikų bažnyčia pabrėžia visuotinumą ir

individualumą. Tarp tų dviejų mentalitetų, savaiame aišku, yra ir iš esmės turi būti įtempimas. Nors Adomėnas atvirai taip nerašo, bet jis numano, kad daugumas netikėtai suamerikotai, kurie irgi užsidarę gyvena. Užuot pasilikę lietuviškam rajone, didelis skaičius išsikraustė į priemiesčius, kur gyvena tarp nelietuvių. Taip pat daugumas davė pirmenybę savo gyvenime įsigijimui profesijos ar amato, iš kurio užsidirbtų didžiausią algą. Toks elgesys nėra smerktinas. Bet reikia prisipažinti, kad parodo suamerikonėjimą. Kodėl? Dėl to, kad išreiškia individualumą, vertinimą patogumų ir vidurinės (ar aukštesnės) klasės medžiaginio standarto. Vėl nepeiktinas pasirinkimas. Bet jau pasitraukimas nuo to visiško atsivardavimo, kurį Bendruomenės

13 punktų nurodo ir reikalauja. Pastebėjime datas, kuomet atsirado fondai, Katalikų tarnyba, Lituanistikos katedra, archyvai. Tik po to laiko, kuomet daugumas, suprantamai, pirmiausia buvo įsitaisę individualiai ir sutvarkę savo padėtį. Tiesa, gerai, kad nors pavėluotai tie fondai, tarnyba, katedra, archyvai atsirado.

Žinoma, yra saujelė lietuvių, kurie yra tikriausi lietuviybės apaštalai, kuriems tautos išlaikymas yra jų gyvenimo pašaukimas dieną naktį. Jie už menkus atlyginimus redaguoja laikraščius ir žurnalus, remia lietuvių visom savo lėšom ir kukliai gyvena, tartum pagal griežto vienuolio dienotvarkę. Jie retai kada pasirodo paviršutiniškuose renginiuose pokyliuoti. Kadangi aš nesu kilęs iš lietuviškos parapijos, ir daugumą kunigystės metų praleidau nelietuvių tarpe, man neteko visų tokių pažinti. Bet galiu liudyti, kad a.a. smuikininkas Izidorius Vasyliūnas ir a.a. istorikas Simas Sužiedėlis priklauso prie tų retesniųjų eilių. (Vasyliūnas net gyvenime niekuomet neišgijo nei mašinos, nei namuko.) Pridurkime Bronių Kviklį, Vincą Maciūną, Vincentą Liulevičių, Česlovą Grincevičių, a.a. Aliciją Rūgytę ir pan. Irgi vertas didžios pagarbos yra Juozas Kapočius, kuris padarė stebuklus su savo enciklopedijom.

Toliau autorius aprašo Altos, Lietuvių Bendruomenės ir Vliko politinius nesuapratimus. Jam atrodo, kad užsiėmimas politine veikla pagreitina nutautimą, nes toks veikimas atitraukė lietuvių veikėjus nuo lietuviybės išlaikymo ir įtraukė į JAV-ių politinį procesą. Adomėnas kaltina lietuvių vadus, kad jie nesuprato ir nesupranta Amerikos koalicijos tradicijos ir jos reikalingumo, norint sėkmingai pasiekti savo tikslus. Galima pridėti faktą, kad nauji ateiviai nesugebėjo kuo greičiausiai panaudoti senų imigrantų vaikų talento ir jų šio krašto patyrimo. Tokių gabių, patriotiškų ir veiklių asmenų buvo galima rasti vyčių, moterų sąjungos, tautininkų ir katalikų susivienijimų tarpe. Ateina į galvą asmenybės,

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

- Apie Joną Aistį Lietuvoje • Pokalbis apie lietuvių diasporą • Alabamos „Hamletas“ • Jono Avyžiaus „Sodybų tuštėjimo metas“
- Balio Augino eilėraščiai • Chicagos teatruose • Juozo Stankūno dainos • Romualdo Požerskio foto menas • Naujos knygos

Vienose moksleivių-studentų ateitininkų žiemos kursuose Dainavoje: (iš kairės) Viktoras Kaufmanas, tėvas Juozas Vaišnys, S. J., Darius Čuplinskas, Marius Gražulis ir dr. Vytautas Vygantas.

Nuotrauka Jono Kuprio

Žvilgsnis į lietuvių diasporą

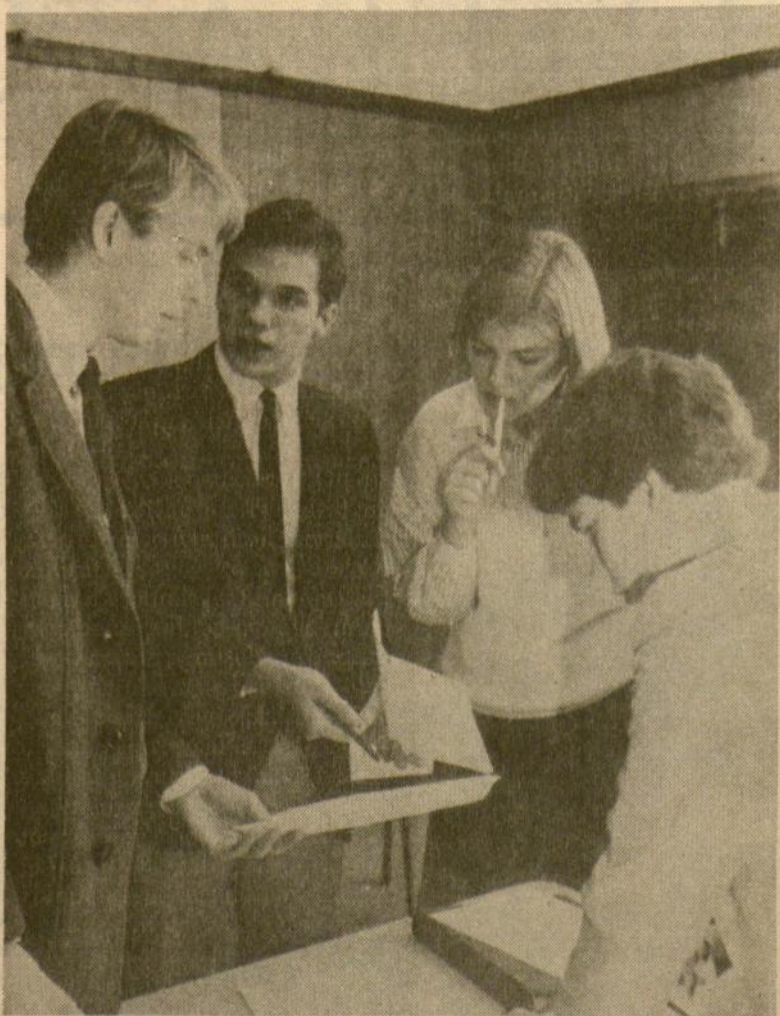
(Atkelta iš 1 psl.)

kaip Stasys Pieža, Jokūbas Stukas, Stasys Balzekas, Julija Mack ir kun. Kazimieras Pugevičius. Taip pat autorius kaltina ateitininkus ir kitus, kurie nebe-reikalauja kalbos supratimo stovyklose ir jaunimo kongresuose. Reiškia, atsirado nauja srovė, kuri atpuola nuo tos lietuviybės, kurios pagrindas yra kalba ir kultūra, ir vėriau ieško vilties pas antros ir trečios kartos lietuvius, turinčius sentimentalų ryšį su savo kilme. Adomėnas darė apklausimus skautų, šeštadienių mokyklų mokinių ir stovyklautojų tarpe. Jis naudoja šias įvairias anketas paremti savo išvadoms apie lietuviybės nukritimą.

Asimiliacija visur smarkiai ir netikėtai būdais veikia ir daro įtaką. Rodos, negalima primesti ateitininkams kaltę už bendrą nutautimą. Pasak Adomėno, lietuviai prarado savo išsivijus (diasporos) būklę per dalinį suamerikonėjimą ir tapo eiline etnini grupe pagal šio krašto sociologų teorijas. Bet toks nutautimas yra virš ateitininkų jėgų jį sustabdyti.

Adomėno kritika Lituanistikos katedros programai remiasi faktu, kad nėra plataus istoriško pagrindo toms įvairioms literatūros ir kalbos studijoms. Jis gerai suprasti reikia pirmiau suprasti Europos literatūros judėjimus. Turiu sutikti, kad istorijos dėstymas duoda pagrindą visų lietuviybės aspektų įvertinimui. Pats priešau prieš lietuviybės įvertinimo labiausiai per skaitymą apie Lietuvos praeitį, t.y. per istoriją.

Galima ginčytis su autorium

Vienuose moksleivių - studentų ateitininkų žiemose Dainavoje: (iš kairės) Liudas Venclova, Danius Barzdukas, Audrė Budrytė ir Vincas Staniškis. Nuotrauka Jono Kuprio

dėl vieno kito taško. Bet, man rodos, jo disertacija aplamai yra girtina. Ji provokuoja ir priverčia lietuvius pagalvoti apie save ir apie savo ateitį tokiu būdu, kaip galbūt jie iki šiol dar nėra pagalvoję. Jo veikalas jautriai pažįdina ir palietė lietuvių sąžines. Kad teigiamų vaisių atsirastų iš jo mokslinio darbo, būtų gerai, kad Lietuvių Bendruomenė ar Li-

tuanistikos institutas suruoštų specialią konferenciją nagrinėti tuos jo iškeltus klausimus. Specialistai iš įvairių sričių galėtų pateikti savo opinijas, kaip jie reaguoja į jo duomenis. Ir gal atsirastų visiems priinama nauja pažiūra į lietuviybės išlaikymą. Reikia šaltai, mokliškai atsiliepti į šią disertaciją. Būtų sveika ir naudinga lietuvių bei.

Sutinkame, kad ateitininkai nekalti

ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

Pirmiausia, reikia pilnai sutikti su kun. Vinco Valkavičiaus teigimu, kad „...negalima primesti ateitininkams kaltę už bendrą nutautimą... toks nutautimas yra virš ateitininkų jėgų jį sustabdyti“. Panašiai buvo teigta ir mano aprašyme Antano J. Van Reenan disertacijos (*Draugas*, 1987.12.12.). Lauktina ir tolimesnio dialogo, nes, kun. Valkavičiaus žodžiais, vėliau nagrinėti „tuos jo iškeltus klausimus“. Ir mano pasisakymas buvo baigtas su panašiu sentimentu: „Laukiame iš jo daugiau brandžių straipsnių, studijų, paskaitų šiuo mums visiems rūpimu lietuviškosios diasporos klausimu“. Pilnai pritariu kun. Valkavičiaus teigimui, kad kaip ir sveikatos reikaluose, taip ir mokslinėse studijose naudinga turėti antrą pažiūrą.

Esu dėkingas *Draugo* kultūrinio priedo redaktoriui už man suteiktą progą pasisakyti dėl kun. Valkavičiaus recenzijoje mane liečiančių užuominų. Pirmiausia turiu pasakyti, kad yra tikrai smagu, kad dr. Van Reenan disertacija susilaukia recenzijų, platesnių pasisakymų. Per dažnai daug darbo ir vargo pareikalavusios studijos prieš laiką voratinkliais apsitraukia. Iki šiol mane pasiekusios reakcijos į mano pasisakymą *Drauge* buvo išimtinai vien iš ateitininkų tarpo ir lietiški porą sakinių, liečiančių Dainavos jaunimo stovyklų įsikūrimo detales. Vieni „plojo“, kiti „sprandant tvojo“.

Nemanau, kaip kad kun. Valkavičius teigia, kad man buvo

suteikta „proga ištarti pirmą žodį“, nes esu „buvęs garsus ateitininkų veikėjas per keletą dešimtmečių“. Tame teiginyje ir tam tikrą komplimentą galima įžiūrėti. Aš asmeniškai abejoju, kad mano ateitininkiška praeitis būtų daug įtakos turėjusi, tačiau to kategoriškai paneigti negaliu. Po ranka guli paties disertacijos autoriaus laiškas man (1987.7.23.), kur rašoma: „Aušra Liulevičienė, 'Draugo' kultūrinio priedo vedėja, ir aš pats nusprendėme, kad šiam darbu Tu, Romualdai, esi pilnai kvalifikuotas. Be to, manau, mano pastangose rasi specialaus intereso, nes rašau apie Ateitininkų Ideologiją“.

Nepretendavau visapusiškai aptarti disertacijos turinį ir apie tai savo rašinyje perspėjau skaitytojus, kad „...nei disertacijos susumavimas, nei seksiančios pastabos pilnai šio veikalo nepristatys, bet, tuo pačiu, gal paskatins kai kuriuos ar tai su pačia disertacija intymiau susipažinti, ar ir su pačiu autorium dialogan įsivelti“. Kiek man žinoma, bent keletas mano pasikatinimų ir pasinaudojo.

Su kun. Valkavičiumi turiu sutikti, kad nebuvau pasirošęs dr. Van Reenan išvadai, kad ateitininkai tarsi paspartino nutautimą Amerikoje. Bažnyčios istorijos plotmėje tai būtų lygu teigti, kad Katalikų Bažnyčia paspartino žmonijos nutolimą nuo Dievo. Gal ateities istorikai tokius teigimus ir patvirtins, bet man žmogiškai yra sunku tokią galiomybę priimti. Rodos, šiek tiek stengiamiesi tiek organizacijose, tiek ir už jų ribų ta nelemta nutautimą pristabdyti. Nesiskubini į krūtinę muštis...
Laiko eigoje per savo rankas esu praleidęs tuzinus disertacijų, daugiausia iš psichologijos mokslų srities. Daugiau ar mažiau jose buvo galima pajusti discipliną, metodiką, hipotezes, radinius bei išvadas. Tokia nuotaka nesukūrė skaitant Van Reenan disertaciją, nors ji buvo garsaus Chicago universiteto priimta ir patvirtinta. Tuo pačiu man nėra klausimo, kad tai yra daug energijos ir laiko pareikalavęs veikalas. Gal visos istorijos disertacijos yra panašaus kalibro? Mano užuominos apie disertaciją kaip šiupinį buvo mano nuosirdi, bet nebūtinai komplimentuojanti nuomonė, kurią pasilaikau ir toliau. Tik atvirai dalindamiesi savo nuomonėmis, įtraukdami ir kitus į prasmingą pokalbį. Ta prasme lauktina ir daugiau pasisakymų.

Jonas Aistis

Nuotrauka Vytauto Mažello

Elegija ir politika

(Atkelta iš 1 psl.)

istorijos užribi, kuriame užsmilko, jo talentas, neberasdamas savy resursų atsinaujinti kitoje aplinkoje ir kitame laike“.

Tai perskaičius, sunku susilaikyti nuo kelių kandžių komentarų. Sakykime, būtų Jonas Aistis sugrįžęs tėvynėn, tikriausiai „atsinaujinimui“ būtų nusistūstas į Gulago „kurortus“. O revoliucija H. Greenberg irgi vadina karu – labiau zoologiniu, negu humanišku metodu.

Nežinau, ar tuomet vienuolikametis Vytautas K. regėjo tas „džiaugsmingas demonstracijas“, ar matė, kaip gimnazijose, mokslo užbaigimo iškilimėse prasidėjus, abiturientai ir mokytojai, sužinoję apie rusų kariuomenės masinį įsibrovimą į Lietuvą, pravirko. Verkė ne iš džiaugsmo. Iš gilaus sopulio, kad žlunga Lietuvos ateitis.

Ar matė jis, kaip studentai Laisvės alėjoje nuo stulpų ir medžių kamienu draskė plakatus, dergiančius nuo įkalinimo pabėgusių valdžių ir šaukiančius liaudį „džiaugsmo“ mingą Vileišio aikštėje?

Tai tiesa, džiūgavo kairieji ir jų simpatikai, džiaugėsi kai kurie kitataučiai, niekad nebuvo palankūs Lietuvos valstybei, delnus trynė ir tie, kurie tikėjosi radikalioms permainoms dėka padaryti karjerą ar pagerinti savo buitį darbštesnių kaimynų sąskaiton. Oportunistų niekad nestingia suiručių metu. Girdėjau, kaip minia šaukė: Tegyvuoja nenugalimoji... šlovė didžiajai partijai, tegyvuoja vadas Stalinas. Mačiau, kaip kėlė kumščius dangopi ir dainavo Internacionalo tik pirmas eilutes, nes tolimesnio teksto nežinojo. Partijos aktyvas ir NKVD pasitengė suburti aikštėje ir gatvėse reikšmingas „ekspluotuos“

Sigitas Geda neseniai rašė: „Pabandykime gyventi, išlikti ir kurti, kada viskas pakabinta ant nieko...“ Labai jau tinka šis sakiny anuometinei Jono Aisčio jausenai. Poetas, prieškarinio metais išleisęs keletą nuostabių rinkinių, buvo išstumtas iš savo kūrybinės raidos. Kas dėl to kaltas? Argi pats poetas, pasirinkęs egzodą, o ne sugrįžimą? O ne! Bergždžia būtų kaltinti epochos žiaurumus, nors, parafrazuojant poetą Stanislavą J. Leca, dviejų prieštarų optimizmą (nacizmo ir komunizmo) dvikovoje pagimdytas pesimizmas daug kam pakirto kūrybos sparnus.

suzinome apie eilėraščių variantus, poeto pastabas apie eilėraščių ir jo kompoziciją. Labai naudingi retesnių žodžių paaiškinimai. Jau dabar galima pirmąjį Jono Aisčio raštų tomą užsisakyti iš Ateities literatūros fondo, rašant Vakarei Valaitienei, 7215 South Sacramento Avenue, Chicago, IL 60629. Pirmojo tomo kaina – 15 dol. ALF nariai tomą gauna papiginta kaina – tik už 10 dol.

Pr. Visvydas

Alabamos „Hamletas“ buvo vertas savo vardo

ALFONSAS NAKAS

Šešioliktajam Alabamos Šekspyro festivaliui (Alabama Shakespeare Festival, trumpai ASF) įpusėjus, buvo pastatytas Šekspyro „Hamletas“ („Hamlet, Prince of Denmark“). Balandžio ir gegužės mėnesiuos – 32 jo spektakliai. Patekau į 31-ą spektaklį, dieninį, gegužės 21. Tą vakarą su juo buvo baigta.

Prieš spektaklį programoj susiradau Hamletą – Ray Dooley. Jo biografijoje daug didelių vaidmenų. Teatrų scenose, filmuose. New Yorke, San Francisco, Kanadoje. Hamletu rolėje – pirmąjį kartą. Ir jo pirmas sezonas čia, ASF, Montgomery, Alabama.

Nuoseklumo laikantis, jis turėtų pradėti pamišėliškai elgtis, pasikalbėjęs su Tėvo šmėkla. Ray Dooley „pamišo“ pačioje pradžioje, prieš patėviui ir motinai kalbinant negrįžtį Wittenbergą. Jis į sceną atėjo ne tik kūna juodon marškon įsupes, bet ir galvą, ir veidą apdengęs. Pokalbyje buvo pasyvuos, apatiškas. Iš letargo pabudo po susitikimo su Tėvo šmėkla. Tuomet žvilgsniai, žodžiai, gestai Klaidijui tapo pagiežingai. Iki paskutinio veiksmo negalėdamas karaliaus fiziškai užpulti, nirtulingai smaugė motiną miegamajam, o pasislėpusį Polonijų nudūres, dar ir apspardė jo lavoną. Neapykanta degė buvusiams moksladraugiams Rosenkrantzui ir Gildensternui, be sarkazmo nepradėdamas ir nebaigdamas su jais nė vieno pokalbio. Jutai, kad Ofelijai rodomas pyktis ir ironija buvo dirbtini, kažką slėpė. Šauniai vaidybos meno mokė keliaujančius aktorius. „Būti, ar nebūti“ deklamavo skubotai, bet taip, kad publika užėmusi kvapą suklyso. Paskutinėje scenoje kova su Laertu durklais ir špagomis

mas Hamletui, visą laiką buvimas jo šešėly.

Matt Penn (Rosenkrantz) ir J. Barrett Cooper (Gildensternas), priešingai, buvo nepaprastai ryškūs ir įdomūs. Du suniekėję ponaičiukai, buvusieji Hamleto moksladraugiai, tapę Klaidijaus samokslininkais, karališkam dvere mokėjo gyventi: karališkai apsiirngę, puikiausiu manieru, tenkindami Klaidijaus norus, pykindami Hamletą, žiūrovų buvo laukiami scenoje. Karaliaus šmėkla – Earle Edgerton kalbėjo aiškiai, šūrupiai, „nežemiškai“.

Taip ir reikėjo. Mažesnių rulių atlikėjų nebeminėsiu, nors keletas „keliaujančių aktorių“, Klaidijų iš pusiausvyros išvairiusių, vaidino labai įspūdingai. Ši „Hamleta“ režisavo Stephen Hollis. David M. Crank sceno-

vaizdis – erdvi medinė pilis – žiūrovui priminė 11-12 amžius. Alan Armstrong kostiumai – irgi tų vargvingų laikų veidrodis: viskas pilka, pilka, pilka. Net Ofelijos marškinėliai nebuvo sniego baltumo, kaip neretai kituose pastatymuose matydavom. Tik Klaidijus su Gertrūda karvais sužėrėdavo karališkoms spalvoms, aukso ir purpuro apvadais, brangiomis karūnomis. Na, ir puošnūs abu minėti Wittenbergo ponaičiukai.

Daug dar apie šį spektaklį liko nepasakyta. Bet nebenoriu įkyrėti. Tik dar štai kas. Visos teatro vietos buvo užsėtos. O spektakliui pasibaigus, publika ilgai plojo stačia. Manėčiau, kad toks entuziazmas, tokia pagarba buvo visų pirma taikoma Hamletui – Ray Dooley.

Ray Dooley Hamleto vaidmenyje 1988 metų Alabamos Šekspyro festivalio „Hamleto, Danijos princas“ pastatyme. Nuotrauka Scarsbrook

Aisčio „Raštų“ pirmasis tomas

Šių metų birželio 13 dieną sukako penkiolika metų nuo mūsų didžiojo poeto Jono Aisčio mirties. Prisimename jį ne vien kaip poetą, bet ir kaip taiklų laiko ženklų komentuoją. Kaip tik šią vasarą pasirodys pirmasis jo rinkinių raštų tomas, kurį leidžia Ateities literatūros fondas. Jono Aisčio raštus redaguoja Alfonsas Nyka-Niliūnas ir Antanas Vaičiulaitis. Planuojama išleisti keturis tomas, gal net ir penkis. Poeto našlė Aldona Aistienė susitarė su Ateities literatūros fondu, kad jis rūpintųsi raštų išleidimu.

Pirmasis tomas skiriamas Aisčio poezijai. Gražiai įrištoje knygoje skaitytojas ras visus Aisčio eilėraščius. Taip pat yra kelios autobiografinės, kuriose poetas kalba apie savo giminę ir savo vaikystę. Alfonsas Nyka-Niliūnas pateikia Aisčio kūrybos kontekstą. Antanas Vaičiulaitis savo komentarais padeda suprasti atskirus eilėraščius –

Kaimas gniuždinančiose replėse

Jono Avyžiaus „Sodybų tuštėjimo meto“ trečioji knyga

PETRAS MELNIKAS

R. Slovenko, rašydamas *Detroit News* (1988.I.27) M. Haraszi knygos *The Velvet Prison: Artists under State Socialism* (1987) recenzija, sako, kad rašytojai demokratijose šneka apie laisvę, o valstybiniuose socializmuose, apie pareigą; paveikslai tampa reklamom, teatras agitacija, filmai – „newsreel“, literatūra – propaganda. Šiuos žodžius ten iliustruoja įterptas šķikas tapytojas pro langą grotas mato peizažą, kurį tapo, bet drobė be grotų.

Ar taip yra Jono Avyžiaus romano *Sodybų tuštėjimo metas* (1983) trečiojoje knygoje (Pergalė 1987, Nr. 8, 9, 10 ir 11)? Daug jo yra ir atvirumo, savotiško laisvės ilgėjimosi už grotų ir nepasitenkinimo buvusiais padėtim. Ar tokia literatūra padeda palengvinti situaciją, tai jau sociologijos klausimas. Literatūra dažnai tuo atžvilgiu yra bejėgė, nors yra ir išimčių.

Avyžius mums pažįstamas pokario sodybų tuštėjimo temom, gauta Lenino premija, *Kaimu kryžkelėj*, novelėm ir vėliausiais romanais *Degimai* bei *Chameleono spalvos*, kuriame analizuoja dabartinius viršininkus ir menininkus. Po premijos lyg drąsesnis, epiniu pasakojimu, tradicine forma, turtinga kalba jis parodo vidinius konfliktus, opias žaizdas, kartais neišvengia pamokslų. Daug rašo ir aprašo įvairius laikotarpius.

Dabartiniame romane – karo pabaiga, vokiečiai ir lietuvių savisaugos daliniai traukiasi, raudonieji partizanai užklumpa, ateina bolševikai. Čia daug veikėjų, kurie, romaną perskaičius, atrodo nesvarbūs, tik iliustratyvūs. Kairieji su ceremonijom (ir be jų) ima valdžią ir rankas. Čia bėgimas nuo mobilizacijos ir miškų, partizanai grasina vietinei valdžiai, puola. Nukauti – turgavietės aikštėje suguldomi.

Valdžia (tariamai dėl sausros Ukrainoje) reikalauja grūdų, kurių nelieka sėjai ar pašarui. Ruošiami sąrašai trėmimui, „prašoma“ aukoti Tėvynės fondui. Prasideda kratos, tardymai. Tuščius ūkius kai kas prižiūri, šeria gyvulius. Partizanams trūksta maisto ir reikalingos pagalbos jį nuvežti į mišką.

Tai toks bendras laikotarpio vaizdas, vingiuota kompozicija ir panorama. Svarbesni charakteriai supina intriga.

Po ilgo įvado pajunti meilės trikampį tarp Marius, Akvilės ir Keršio, kuris originaliausias. Mat Marius Nemunis, kairysis, prieš karą buvo vedęs Akvilę; jiems gimė sūnus. Bet vokiečių laikais Marius dinga, tapo raudonuoju partizanų, o Akvilė tuo laiku gyveno su geru ūkininku Keršiu. Mariui grįžus, Akvilė pastatyta prieš dilemą: su kuriuo dabar gyventi? Gale, Bažnyčios veikiamą, gyvena su Keršiu, bet jo nemylė.

Šie trys – ryškūs charakteriai, nes kiekvienas jų sukasi tame trikampyje. Be to, Marius, tapęs kaimo pirmininku, nenori sutikti su partijos sekretoriaus Linarto ir papulkininkio Žemaziūrevo (Sibiro lietuvio) įsakymais, patarimais. Ir Akvilė, ir Keršis yra pastarojo tardomi. Žemaziūrevas beveik visai paklusnus naujai valdžiai. Pyksta, kad Marius nedaug žmonių surašė ištrėmimui. Gale Marius, barzdotas, kaip elgeta, šnipinėja apylinkėje.

Čia yra ir milicininkas Kestumieris, lendantis prie Justės, kuri jo nekenčia, nes jis mergina kitas ir ji negali jam už tai dovanoti (lyg nenatūraliai) per visą romaną. Gale, kai jis įlenda pro langą pas ją ir rengiasi gult

Rašytojas Jonas Avyžius Antakalnyje, Vilniuje, 1972 metais.

Nuotrauka Algimanto Kunčiaus

su ja į lovą, ji užčiuopia po pagalve skutimosi peilį kažkokiam kerštui...

Mokytojas Gediminas visam romane atrodo nesvarbus – karo metu jis slapstėsi miško trobelėje, moko vaikus, atleistas iš mobilizacijos. Pas jį kartais užima partizanai ir Žemaziūrevas dėl to jį tardo. Vėliau, per klaidą vežamas su kita šeima į stotį ištrėmimui, Žemaziūrevo yra paleidžiamas. Gale autorius jam duoda didelę rolę: užbaigti romaną. Nenorom jis atveža prie ežero ir naktį sukrauna į valtį maistą partizanams. Mariaus vyrai, jį pagavę, sukrauna maišus atgal į vežimą ir jis jaučia savo galą. Staiga bailsus šauksmas milicininko Kestumierio, turbūt įpjauto Justės skutimosi peiliu, nukreipia Mariaus dėmesį. Gediminas įšoka į vežimą ir bėga į mišką, apšaudomas jaučia bent trumpam pašėlusį, saldų laisvės skonį:

Truputį baugu, tačiau kartu ir gera (...) Ir jis liekia į mirazą, kaip drugelis į apšviestą langą, netikėdamas, kad jį kada pasieks. Tikslas? Ne, šią valandėlę neturi jokio tikslo, gyvena visą būtybę užgožusia laisvės akimirka, žinodamas, kad vieną kartą ji baigsis – laizo paskutinius saldžius lašus iš seniai prakurusio laimės indo. Dieve, koks kartais mažas žingsnis tarp laimės ir jos iliuzijos!

Toks Jurgis romane suvaidina vidutinę rolę. Mobilizuotas ir vežamas apmokymui į poligoną pafrontę, galvoja kaip pabėgti. „I vagonus susodino, o kur veža, nieks nežino“, kai kas dainuoja. Poligone pabėga šeši. Kai ką pagavę, rusai įsako sušaudyti. Jurgis grįžta iš karo praradęs koją, apdovanotas medaliu, nekalbus, nesidomjis merginom. Gale suorganizuoja vežimą maisto partizanams, bet būdamas šlubas ir žinodamas, kad pats nepajėgs maišų iškrauti į valtį, prikalba mokytoją Gediminą tai padaryti, kuris įkliūva, bet pabėga.

Mažas roles čia turi ūkininkas Laurynas Vainoras, su vokiečiais bėgantis Adomas (kurio kovoj pasigaili Marius), tapęs partizanų, sekretorius Linartas, milicininkas Juodasis Bigė ir įvairios moterys. Jie neišlieka atminty ir, atrodo, be jų galima būtų buvę išsiversti. Bet gal jie ketvirtieji romano knygoje autoriumi bus reikalingi? Šiaip čia tik maišosi, trukdydami intrigai.

Kalba romane tradicinė, turtinga, tik vietomis akį raižo Dievo rašymas mažąja raide ten, kur *tikintieji* apie Dievą mąsto. Juk poezijoj ir net modernesnėj prozoj Lietuvoj kartais rašoma didžiąja raide Laikas, Motina, Žemė, Perkūnas, Gėlė, Likimas ir

kt. Taigi ir romane tikintysis negalvos apie Dievą mažąja raide. Nelogiška.

Todėl ir kyla klausimas, kokią linkmę pasirinko autorius romane? Komunistinės ideologijos, neutralią aprašomąją, kairiąją, glasnost (atvirumą) ar laisvės trokštančią?

Pradžioje ji neaiški ir todėl tai kartais erzina skaitytoją, nes autorius lyg stengiasi parodyti abi ideologines puses, kurios nelimpa, ir tai kenkia romano kokybei. Vėliau kyla lyg pasipiktinimas kairiųjų darbais ir atėjūnais okupantais, netvarka, ir imi galvoti: kas bus? Kol pačiame gale leidžiama mokytojui Gediminui net galvoti apie savotišką nepriklausomybę šaliai ir bėgti į mišką apimtam bent trumpai laisvės saldumo. Trumpai, žinant, kas atsitiko su partizanais po dešimties metų. Bet čia meniškai pagautas bent vienas tikras momentas laisvės troškimo.

Panašiai Marius jaučia, kad jo meilė Akvilėi partijai yra nesvarbi. Partija jį baisiai apkrauna darbais, nesirūpina jo asmeniniu, žmogišku gyvenimu ir tai labai pakenkia jo santykiams su Akvilė, kurią jis myli. Taip kad ta palieka jį, grįžta atgal ir gale gyvena jau su Keršiu. Mariaus laisvė atimama kitokiu būdu.

Romanas baigiamas poetišku Gedimino, bėgančio į mišką, atsisveikinimu su aukščiausiu trumpai aprašytais vargais ir kaima smaugiančių replių pasauliu:

Vis giliau ir giliau į mišką. Į nežinią. Tegu arklys eina, kur patinka. Net ir atgal į tą juodą tuštumą. Kodėl nepatikėti savo

likimo tam gyvuliui, neužkrauti ant jo kantrių pečių atsakomybės?

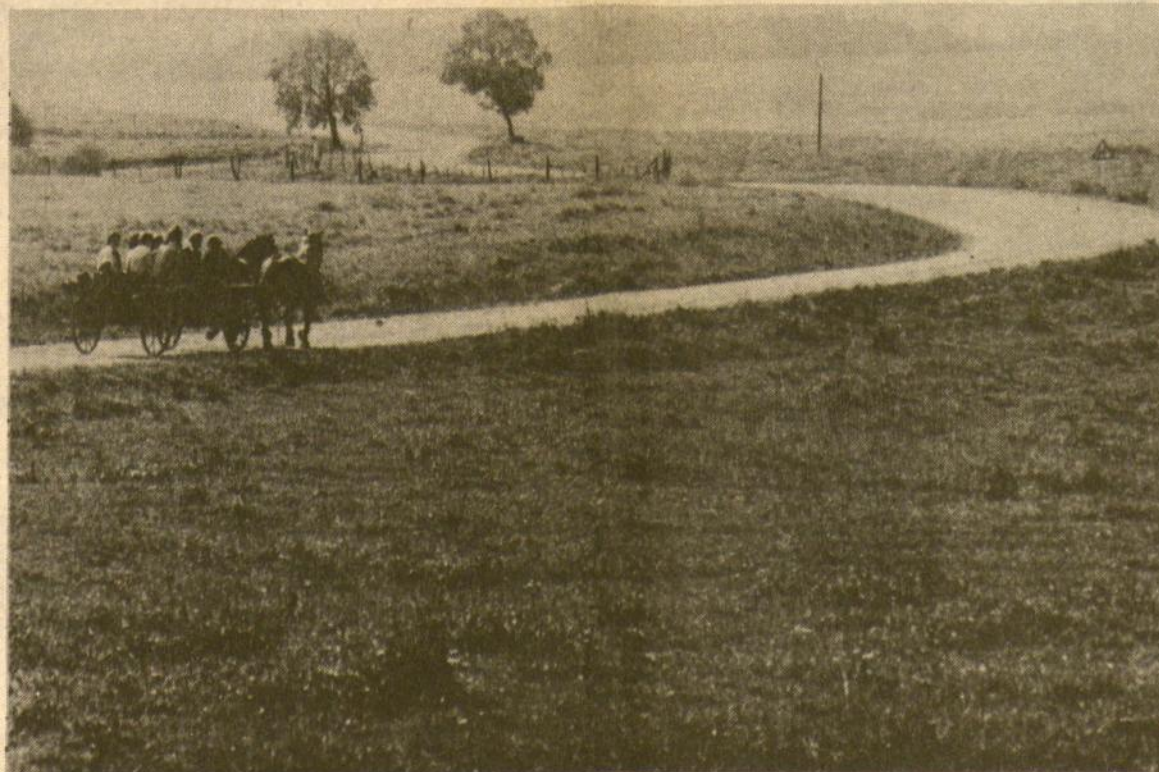
Nuoo, arklėli, nuoo, gerasis... Pats išrink savo bedaliui bičiuliui kelią.

Vežimas dunksi tarsi grabas, šokinėdamas per medžių šaknis, kliudamas už kelmų, atsimušinėdamas asių galais į medžių kamienus. Eini iš paskos, sudėjęs rankas už nugaros, išvaizduodamas savo paties paskutinę kelionę. Išlakios pušys lydi, iš visų pusų apsupančios vežimą, kaip nesibaigianti maldininkų procesija, nešanti virš galvų žaliai liepsnojančius deglius. Ir tu grumdaisi toje minioje – negyvėlis tarp gyvųjų, pamerktasis tarp išsteintųjų, gedulingai šnibždančių tau paskutinę atsiveikinimo maldą.

Reikėtų pažymėti, kad čia dar neprieita prie kolūkių steigimo, romane tik kalbama apie tai su baime. Autorius turbūt paliko tai tolimesniam tomui?

• Prano Domšaičio darbų paroda atidaryta šią savaitę Chicagos valstybiniame universitete (Chicago State University), 95th Street ir Dr. Martin Luther King, Jr. Drive. Iškilus šio šimtmečio lietuvių dailininko kūrybą turės progą pamatyti ir nelietuviai dailės mėgėjai. Paroda vyksta nuo birželio 15 iki liepos 15 dienos.

Universiteto galerijos ir Prezidento galerijos, kurių patalpose paroda išstatyta, valandos: visas savaitės dienas (išskyrus šeštadienį ir sekmadienį) nuo 10 v. r. iki 4 v. p.p. Šiandien, birželio 18 dieną, nuo 1 iki 3 v. p.p. Universiteto galerijoje rengėjai ruošia parodos lankytojams priėmimą, i kurių ypač kviečia lietuvių visuomenę.

Romualdo Požerskio nuotrauka „Is atlaidu“, 1978. Fotografu Romualdo Požerskio darbų paroda „Atlaidi“ (Lietuvių teatro Clarifonzo galerijoje, šalinimo centre, Chicagoje, nuo birželio 3 iki 12 dienos.

Balytvinginiai

ŽEMEI DANGŲ NEŠA ŽIBUTĖS

Miniatiūros ir ekspromtai, gimę pavasarį

ŽYDINTIS PAŽADAS

Kokia moteriška,
Kokia graži
Mūs žemė mėnesienos
Mezginiuos –
Pavasaris ant tvenkinių
Eiles rašys,
Per naktį jai
Žalias dainas dainuos –
Paskum baltom kasom
Vyšnaite svilios,
Žadėdamas
Žiemos kristalo
Ir pusnių pili.
O žemė,
Komplimentų melo
Spinduliuos,
Tikės, kad ją
Pavasaris
Karštai mylīs –

POKALBIS SU SAULE

Ant miško samanų
Pavasaris paliejo dangų –
Žibuoklių žėrinčias žvaigždes –
Lyg amžių rūsiuose
Laikytą vyną brangų,
Kaip melsvajį balzamą
Žemėj gydanti
Žiemos žaizdas –

Lazdynų lizduose
Sudūžta pumpurų kiaušiniai,
Ir žiedas – lyg balandis –
Išskečia sparnus –
Žygiuoja pievom pievių pulkas
Ir blizga jų šalmai auksiniai –

Pražydusioj dausų žydrynėj
Su saule šnekas
Vyturio sūnus –

ŽALIOJI GIESMĖ

Pumpurui gieda varnėnas,
Žemei dangų neša žibutės –
Šviečia aksomu krūmas kiekvienas,
Plieskia lapų žalios lemputės –

Žalsvą rūbą velkasi klevas,
Senas ažuolas dairo pakumpes –
Škrenda paukščio giesmė sužaliavus,
Jos pažadintas šokteli javas
Į žaliąsias pavasario klumpes –

Chicagos teatruose

Magiška komedija

Magijos pokštų mėgėjas dramaturgas James Sherman sukūrė komediją „The Escape Artist“, kuri per visą vaidinimą perpinta magijos numeriais. Autorius, gyvendamas devynerius metus New Yorke, stebėjo scenos meną, o persikėlęs į Chicagą dirbo Second City teatre. Meno studijas yra išėjęs Brandeis universitete.

Komedijoje vaiduojamas magiros, publikai rodantis įvairias staigmenas: rydamas skustuvo peiliukus, išsilaisvindamas su-

raišiotas (gal iš čia ir komedijos pavadinimas). Žmonės čia pranyksta, tada atsiranda scenoje spintose. Čia vėl jis iš plokščių lentelių ištraukia daugybę spalvotų nosinaičių, gėlių puokštę, negyvą paukštį.

Iš dūmų kamuolio scenoje išnyra miręs garsusis magikas Harry Houdini ir talkina pagrindiniam personažui, o šis magikas ryškėja romantika su savo trimis asistentėmis, nevendamas užuominų, kurios moraliniu atžvilgiu žemos.

Vaidinimą padaro gyvų patyres režisierius Dennis Zacek, kuris jau yra pastatęs šimtą draminių veikalų, dalyvaujas ir paruošiant televizijos pastatymus. Apskritai, komedija gana gyva, patiks ypač mėgstantiems magija, bet šiaip ji nei gilesnių minčių neturi, nei rimtesnių problemų nesprendžia.

Aktoriai patyrę, dailios išvaizdos, tarpais pasireiškia lengvu baletu, o viena – net ir akrobatišku šuoliu. Petrea Burcharde dirba radijuje ir televizijoje. Anna Markin išsilavinusi šokio studijoje. Komedija stato Victory Gardens teatras, 2257 North Lincoln. Šis teatras stiprus ir net ryžtasi dalyvauti Stratford vaidinimuose.

Dainų ir šokio miuziklas

Labai gerą režisierių ir prodiuserių William Pullinsi turintis teatras Candlelight Dinner Playhouse, 5620 South Harlem, Summit, Illinois, stato dainų ir šokio pyne – miuziklą „Dream-girls“. Tai švarus pramoginis spektaklis, be ypatingos minties,

bet gausiai švytintis skambiomis dainomis ir lengvu baletiniu šokiu. Apie jo vertę galime spręsti, kad buvo pastatytas Broadway. Čia labai didelis judrumas, gyvumas, kostiumų išradingumas ir spalvingumas. Gausi Henry Krieger surkurta muzika. Vaidinijami iš įvairių JAV miestų surinkti scenos gabalai. Čia pamatai, kas pasirodė St. Louis, Miami, Clevelande, San Francisco, Las Vegas, Chicagoje, Los Angeles, New Yorke ir kitur. Pavaizduojama rekordavimo studija, užkulius, viešbučio kambarys, kabaretas, net ir demokratų konvencija. Daug tokio sudominančio, išblaškiančio gyvumo. Vietomis aktoriai ar aktorės – balerinos sienos pakraštį šoka, o drauge kitoj pusėj vyksta lengvas vaidinimas.

Beveik visi aktoriai juodi, jie rūpestingai pasiruošę, daugelyje spektaklių dalyvavę. Lynette DuPré dalyvavusi – Off-Broadway pastatymuose. Jos tėvas pastorius, ji net ir į savo suglaustus biografinius duomenis įvedusi mintį, kad Dievas jos įkvėpimo šaltinis. Alton F. White vaidinęs ABC televizijoje, Dedra Williams gastroliavusi Europoje, studijas išėjusi Michigano universitete. Victoria Jones lavinusi balsą Columbia kolegijoje. Ji irgi dėkoja Dievui už nuolatinę paramą. Marshall Titus – televizijos ir radijo komercinių gabalų aktorius. Gregory Alan-Williams vaidino filme „Above the Law“. Yvonne Gage išleidusi savo plokštele. Terrence T. Carson studijas išėjęs Illinois universitete. Muzikinis direktorius Nick Venden daug kartų pasirodęs JAV televizijos tinkluose.

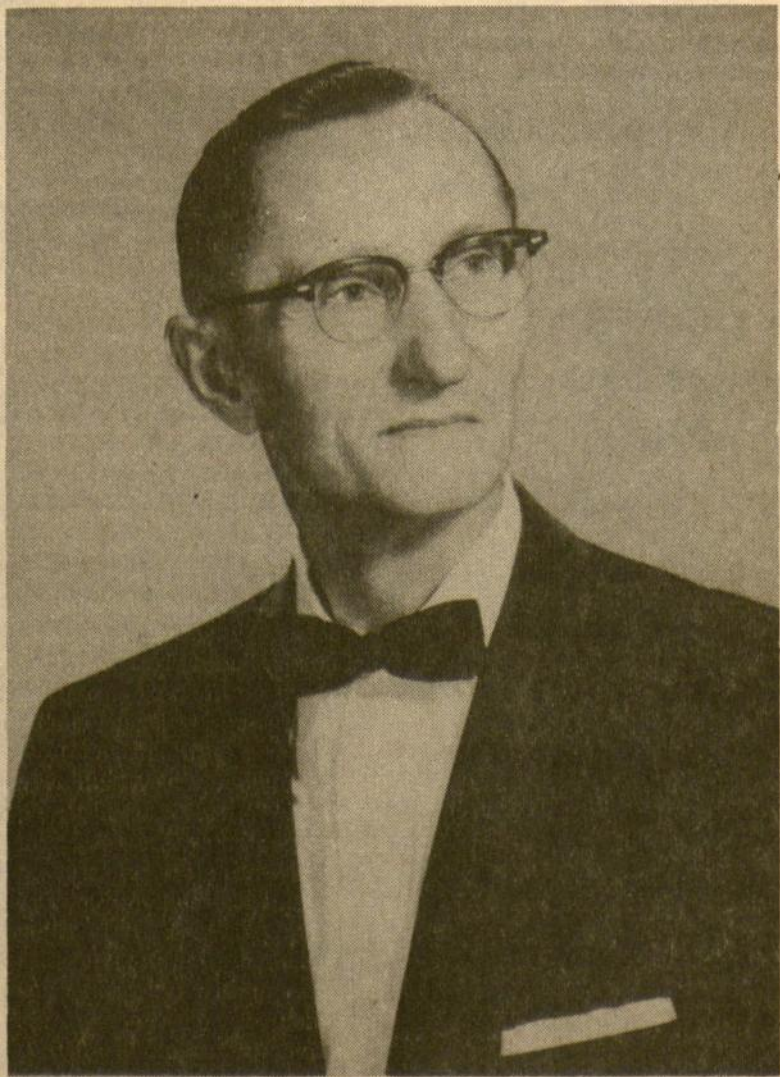
Juoz. Pr.

Juozo Stankūno dainų skrynelė

MYKOLAS DRUNGA

Kieno tas kelelis, vedęs nuo Londono darbininkų kvartalo atgal į Suvalkijos gryčią, paskum per Višakio Rūdos, Alytaus, Zapyškio „viškas“, pro Kauno muzikos mokyklą ir kareivių liginės koplyčią į Brazilijos lietuvių varguomenės rajonus ir Sao Paulo konservatorijos suola, iš ten į Pensilvanijos angliakasių parapiją ir galop į nuo fabriku aprūkusias New Jersey apylinkes, — kur jis vis dar nenutrūksta, nors juo, tuo keleliu, žygiuota jau aštuoniasdešimt su viršum metų? Ir žygiuota išvien su muzika — vargonuojant, skambinant, dainuojant, smuikuojant, vedant chorus bei orkestrėlius, mokant jaunimą, rengiant koncertus, statant vaidinimus, rašant dainas ir leidžiant kasetes, gaidas, žurnalus...

Ar žinot, apie kurį žmogų čia kalbam? Rytinio šios šalies pakraščio lietuviams tai ne paslaptis — be jo veiklos per tris su kaupu dešimtmečius New Jersey, New Yorko, Connecticut, Massachusetts tautiečių muzikinis gyvenimas būtų buvęs žymiai liūdnas. Ir tai nežiūrint to, kad jo paties — Juozo Stankūno — gyvenimas nei jaunystėje, nei senatvėje nebuvo rožėmis klotas. Palaidojęs savo žmoną, su kuria išaugino du vaikus, netrukus turėjo laidoti ir tuos. Ypač skaudus jam smūgis buvo dukters Irenos mirtis 1981 metais. Skaudus tėvui, nuostolingas ir visai lietuvių bendruomenei, nes Irenos Stankūnaitės-Silva pralaimėtos kautynės su liga iš mūsų atėmė jau daug pasiekusių ir dar daugiau žadėjusių solistę, plačiai dainavusią lietuvių kolonijose ir kilusią vietiniuose amerikiečių

Juozas Stankūnas

operos teatruose kaip itin pajėgus, gražiabalsis lyrinis sopranas. Bet tėvas nenugrimzdė ir pesimizmą, nors tam ir būtų turėjęs apščiui pagrindo, o pasiliko giedras, veržlus ir linksmas, nusi-raminimo rasdamas toje pačioje muzikoje, kuri lydėjo jį nuo pat mažens, kai jaunam našlaičiui reikėjo sunkiai grumtis už duonos kąsnį ir mokslą.

Liūdnojos tos mūsų dainos, tačiau kompozitoriaus Juozo Stankūno rankose jos virsta svajingais romansais. Atšventės 80 metų amžiaus sukaktį, jis neseniai išleido tris savo kūrybos rinkinius. Viename sąsiuvinyje — liaudies ir originalios dainos mišriam, vyrų ir moterų chorui, su pianino akompanimentu ar be jo. Kitame — liaudies dainos,

harmonizuotos solo balsui ir fortepijonui. Trečiame leidinyje sudėtos originalios dainos, parašytos vienam solistui, duetui ar kvartetui su fortepijono palyda. Pastarojo rinkinio tekstai paimti iš lietuvių poetų kūrybos, kartais sukurti paties kompozitoriaus ir čia pateikti dviem kalbom, angliškąsias versijas paruošus Demie Jonaitienei ar Leonui Lėtui.

Kas Stankūno harmonizacijose ar originaliūose gabaliukuose ieškos moderniškesnio braižo, šiuolaikinės ritminės ar harmoninės spalvos, to beveik neras. Bet kas pasitenkins tradicinės romantikos sąskambiais, iš šių rinkinių patirs daug džiaugsmo. Stankūno romantika tačiau nėra kačanauskiška, atkylanti iš rusų ar lenkų salioninės muzikos pavyzdžių, o greičiau petrauskiška ar vanagaitiška, taigi lengva, paprasta, be audringų emocijų išsiliejimų, su gera humoro doze ir daugiausia mažorinėse tonacijose. Pianino akompanimentas ypač trečiajame rinkinyje gana sodrus, triskambių vienodumą pajvairinant gausiais šešiolik-tinių natų pasažais tiek dešinėje, tiek kairiojoje rankoje. Bendras harmoninis įspūdis betgi perdem diatoniškas, ir ritminių mandrybių mažai. Kita vertus, vokalinių slinkčių vietomis kupina idomių intervalų, bet šiaip patogi net ir silpniau išprususiems atlikėjams, o tai rodo kompozitoriaus patirtį dirbant su choristais bei solistais saviveiklininkais.

Vienas kitas Stankūno kūrinėlis įjėjęs į pastovų mūsų solisčių repertuarą, kaip antai „Mergaitė“ (Maironio žodžiai), o ypač „Vyturėlis“ (kompozitoriaus žodžiai) — tikras saldus lyrinis-koloratūrinis sopranui. Irena Stankūnaitė juos atlikdavo su tyru kaip šleita balsu ir nuširdžiu sentimentalumu (prisi-

menu vieną neeilinį koncertą Bostone), o šiandien, kai jų imasi Gina Čapkauskienė, irgi yra ko pasiklausyti. Kitos originalios Stankūno dainos mažiau žinomos, bet verta ir jomis susidomėti, ypač ieškantiems pajvairinti repertuarą lygios, minkštos, nedramatiškos išraiškos gabalėliais. Išskirtinė trečiojo rinkinio dovana — pluoštas duetų, iš kurių labiausiai pasisekė „Tik su tavim“ (Marijos Sims žodžiai) ir „Pražydo sodas“ (Salomėjos Nėries žodžiai). Dviejų solistų koncertai pas mus gana dažnas įvykis, ir čia Stankūno kūryba yra dėkingas šaltinis. Iš choro dainų dėmesį atkreipia harmonizuotos liaudies dainos „Už jūrelių marelį“ ir „O kas gi kėlės anksčiau ryteli“. Tik, deja, išveivijos chorinės gyvasties saulutė jau nebesikelia, o smarkiai rieda vakaropi — taip kad jau ne dainų švenčių surengti nebesiryžtam... Žiba tik pavieniai nakties žiburiai — kaip duete „Rami naktis“, irgi vienam iš Stankūno nostalgikiškių...

Gerai, kad pats kompozitorius pasirūpino savo kūrybos rinktinę išleisti ir tuo padaryti lengvai prieinamą visiems, kas dar dainuoja. Visos trys knygos (*Chorams dainos, Lietuvių liaudies dainos ir Dainų gijos*) gaunamos „Drauge“ arba tiesiai iš autoriaus: Juozas Stankūnas, 1043 Applegate Avenue, Elizabeth, NJ 07202.

Juozas Stankūnas-Stanton. CHORAMS DAINOS. Žodžiai ir gaidos devynioms dainoms. 26 psl. Kaina — 5 dol.

Juozas Stankūnas-Stanton. LITHUANIAN FOLK SONGS. LIETUVIŲ LAUDIES DAINOS. Dvidešimt dainų, aranžuotų solistams su pianino akompanimentu. 1987. 40 psl. Kaina — 5 dol.

Juozas Stankūnas-Stanton. ON STRINGS OF SONG. DAINŲ GJIOS. 20 pezių para Čanto e Forteplano. 83 psl. Kaina — 5 dol.

Romualdo Požerskio nuotrauka iš serijos „Kaimo šventės - 94“ — Krikščionys, 1979. (Iš parodos „Atlaidai Lietuvoje“ Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre Chicagoje).

Naujos knygos

• **Leonardas Andriekus. BALSAI IŠ ANAPUS.** Eilėraščių rinkinys. Išleido Šv. Kazimiero lietuvių pranciškonų provincija Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejui paminėti. Spausdino Tėvų pranciškonų spaustuvė Brooklyne 1988 metais. 127 psl. Kaina — 8 dol. Knyga gaunama „Drauge“.

Rinkinys *Balsai iš anapus* Ateitininkų Federacijos poezijos konkurse, paskelbtame Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejui paminėti, laimėjo pirmąją premiją. Dabar jį skaitytoji dovanoja gražiai išspausdintą lietuvių pranciškonai. Rinkinys iliustruotas Vytauto Kašubos kūrinių nuotraukomis: viršeliuose — Lietuvos krikšto jubiliejinis medalis, o tekste — švine iškalti Lietuvos kunigaikščių portretai (originalai Kultūros židinyje, New Yorke).

Poetas Leonardas Andriekus taip apibūdina rinkinio mintį knygos aplanke:

„Savo tautos karalius bei kunigaikščius esame įgudę matyti daugiausia karų bei pergalių šviesoje. Mūsų atminimuose jų išvaizda liko niūri, žygiai smarkūs, laimėjimai kruvini... Jie tebestovi mūsų akyse, šarvais, šalmis ir kardais apunkinti. Toks žvilgsnis į savo valdovus nėra pilnutinis. Tai tik viena jų asmenybės pusė. Žvelgiant plačiau, negalima pamiršti, jog tie istoriniai valdovai buvo žmonės su savo asmeniniais konfliktais, silpnybėmis ir net ydomis. Tai visų mirtingųjų dalis.

Pavaizduoti senovės Lietuvos valdovus ne tiek kariškoje, kiek humaniškoje šviesoje mintis kilo maždaug prieš 25 metus. Tada nei tėvynėje, nei išveivijoje nebuvo entuziazmo rašyti eilėraščių istorinėmis temomis. Dabar gi padėtis yra visiškai pasikeitusi.

Prieš daugelį metų parašytieji eilėraščiai susilaukė naujo aktualumo, pernai švenčiant Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejų. Iš tikrųjų juk mūsų kunigaikščių kovos bei pergalės vyko ryšium su krikščionyste, kuri mums buvo nešama kardu. Eilėraščiuose labiau išryškina asmeninius bruožus ir aiškiai rodytą palankumą taikiai krikščionybei, jie tapo jaukiais mūsų valdovų bei jų epochos atšvaitais, kur mažiau išskyla karai, o daugiau vidiniai išgyvenimai“.

Rinkinys suskirstytas į keturias dalis: Saulėtekis, Pavasaris be džiaugsmo, Laukimas, Į naują dieną. Pirmojoje dalyje sutinkame popiežių Inocentą IV, karalių Mindaugą, karalienę Mortą, didžiuosius kunigaikščius Treniotą ir Vaišvilką. Antrojoje dalyje kalba didieji kunigaikščiai Traidenis, Vytenis, Gediminas, Margiris ir Aldona Gediminaitė. Štai ką taria Gediminas:

*Jau pasakiau:
Neplausit man galvos krikštu,
Kol paskutinė ašara išdžius,
Kurį išspaudėte iš Lietuvos,
Kaip sausmečiais naktis
Iš tyrlaukių akmens
Išspaudžia paskutinę aimaną*

Trečiojoje dalyje sutinkame Kęstutį ir Algirdą. Ketvirtojoje — Vytautą, Jogailą, krivi, Vilniaus vyskupą Andrių, karalienę Jadvygą. Rinkinys užsklendžiamas poeto taiklomis istorinėmis pastabomis, kurios duoda politinį ir kultūrinį eilėraščių kontekstą.

Romualdo Požerskio foto menas dvelkia gyvenimiškumu

ALGIMANTAS KEZYS

Pasibaigus Vilniaus Jaunimo teatro spektakliams Chicagoje, kultūrinį repertuarą Chicago salėse papildė jaunas foto menininkas, kaunietis Romualdas Požerskis. Jo fotografijų paroda „Atlaidai Lietuvoje“, atidaryta Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, birželio 3 dieną, vyko iki birželio 12 dienos.

Požerskio nufotografuoti šių laikų Lietuvoje švenčiami atlaidai kelia ne vien nostalgikišką prisiminimų bangą tiems, kurie turėjo progos į tokius atlaidus važinėti dar prieškariniais laikais, bet ir pagarbą Lietuvos žmogui, kuris iki šiol išlaikė gyvą tikėjimą ir stiprų prisirišimą prie šių senųjų kaimo tradicijų. Požerskio fotografijose, kaip ir mūsų atmintyje, stojasi prieš akis didžiųjų atlaidų epizodai: arklių traukiamos „padvados“, su jauniausiu sūnumi ant priekinio sosto tarp tėvo ir motinos, likusi šeima ant minkšto šieno toliau vežime; miestelyje ar bažnytkaimy kaimynų ir draugų susitikimai, šventiški drabužiai, rimti pokalbiai vyrų būrelyje, šnibzdėjimais tarp moterų; užkandžiai pievose ant patiestų „dekių“, ištuštinti gėrimų buteliai pašonėje; pamaldos bažnyčiose ir šventoriuose, procesijos; baltais rūbais apsitaisiusios mergaitės, baltom pirštinėm pasipuošę kryžiu, vėliavų ir baldakimų nešėjai; maldininkų minios — vieni stati, kiti kniūbsti ant kelių, tretį iškelia rankas į dangų ar sugulę kryžiumi ant žemės prieš Kryžiaus kelių stacijas; kapinaitės nuliūdę lankytojai prie savo artimųjų kapų, susikaupę, susikrimtę, su rožiniais rankose. Ši Lietuvos atlaidų panorama Požerskio pradėta fotografuoti prieš gerą dešimtmetį, kai dar nebuvo išbro-

vusi į juos modernizacija — automobiliai. Požerskio vaizduose arklys ir peščias maldininkas yra esminė senųjų atlaidų dalis. Žmonėms pradėjus į atlaidus važinėti automobiliais, jau nebėra, anot Požerskio, kas buvo. Parodoje yra tik viena fotografija, rodanti jūrą automobilių pievoje. Ji lyg padeda tašką šiai Požerskio foto esė. Užfiksuota tik autentiškoji atlaidų epocha. Po to jau yra kitaip.

Šis Lietuvos kaimo švenčių montažas Požerskio atliktas dokumentiniu stiliumi pačia gerą to žodžio prasme. Jo fotografavime nepamatysi vaikymosi paskui madas ar kitokių išblaškančių manierų. Jis eina gerai išbandytu klasikiniu keliu — per tobulą formą į gyvenimo tikrovę. Jo paveikslų kompozicinė struktūra stipriai sucementuota — pasipylusioji žmonių minioj jo akis sustoja ties grupė veidų ar žmogaus figūrų, nelaukta supuolusių „i vietą“, su puikiai sukomponuotu paveikslu svorio centru ir prasmingom antraeilėm, ji supančiom, detalėm, lyg sudarantiom paveikslu rėmą, irgi sudėtą iš paties gyvenimo pateiktų elementų. Į tuos rėmus Požerskis įstato ne ką kita, o vėl — patį gyvenimą. Tokiu būdu fotografijų pagrindinės dalys — turinys ir forma — išsakyti tik gyvenimo padiktuotu alfabetu.

Gyvenimiškumą mene galima suprasti tik kaip išorę. Bet jis tada bus šaltas ir bedvasis. Jis turi sietis su vidine žmogaus sąranga, jo samone, vaizduote ir pojūčiais. Fotografavimo mene ši vidaus ir išorės dialektika turi didesnį svorį negu kituose menuose. Fotografo objektyvui būtinai reikia objekto, kurio galima pasigesti tapyboj ar grafikoje, ypač abstraktinėje. Proporcija tarp objektyvumo ir subjektyvumo foto mene gali įvairuoti

visai nelaukta kryptim. Kuo subjektyvesnis fotografo pagautas vaizdas, tuo jis gali būti gyvenimiškesnis, nes galima manyti, kad sudvasinta išorė, su dideliu interpretaciniu krūviu, parodo tikroviškesnį gyvenimą, negu be jokios interpretacijos. „Objekto išorė“ žodyno prasme gali būti atskirta nuo subjektyviųjų žiūrovo ar kūrėjo pridėtų klodų, bet meniškumo prasme jie turi eiti kartu. Jie gali įvairuoti intensyvumu, bet vienas kitą draugystės negali palikti.

Požerskis šiuos abu tikroviškiosios fotografijos atspalvius išlaiko dideliame tyrume. Nuo objekty-

viojo gyvenimiškumo jis nenukrypsta nė per plauką ir toje pačioje fotografijoje pagautai gyvenimo akimirksniui jis uždeda aišką interpretacinį antspaudą. Jo emociinė interpretacija pasirodo momento pagavime, ypač žmonių veiduose, gestuose bei laikysenoje. Ji išduoda ne tik fotografuojamo gyvenimo emocijų krūvį, bet ir paties fotografo. Žiūrėdamas į Požerskio nufotografuotą žmogų, jaučiamas sąskambis tarp nustebusio ar maldoj pasinėrusio išraiškingo veido ir paties fotografo nuotaikos. Iš tikrųjų šis fotografas nenuleidžia foto aparato užrakto tolei, kol neatranda

to magiškojo susiklausymo tarp savęs ir jo fotografuojamo asmens. Čia Požerskis objektyvų gyvenimiškumą apnuogina ir savy, ir kituose ir parodo paprastai akiai nepastebimą tikrovės gylį ir joje slypinčią prasmę. Požerskiui negana vien gražių kompozicijų, linijų bei šešėlių žaidimų. Šiuose akiai maloniuose vaizduose jis pasigestų žmogiškosios dvasios ir tuo pačių kažko brangaus. Požerskiui fotografavimas yra gyvenimo užsiėmimas, ne žaistas. Jis rodo tikrovės pilnatvę, kur šalia šalto fakto stovi ir šilta širdis bei sukaupta dvasia. Tai aukštasis foto menas.

Romualdo Požerskio nuotrauka „Žemaičių Kalvarija“, 1977. (Iš parodos „Atlaidai Lietuvoje“ Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje).